

NUROTA – QIZILQUM BIOSFERA REZERVATI

Teshayev Muxriddin Isomiddin o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti "Umumiy fanlar" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Nurota-Qizilqum biosfera rezervati loyihasi – O'zbekiston hukumati, Birlashgan Millatlar tashkilotining Rivojlantirish Dasturi va Global ekologik jamg'armasi birgalikda amalga oshirilgan. Ushbu loyiha asosida yurtimizning tabiat muhofazasi, xalqimizni tarixiy va madaniy meroslarini saqlanishi hamda mahalliy aholining an'analarini va iqtisodiyotini barqaror rivojlanishi ko'zda tutiladi.

Ushbu hujjat 2002 yil tayyorlangan, 2003 yilda qo'shimcha o'rganishlar va kelishuvlar jarayonida olingan tanqid va takliflar asosida qo'shimcha aniqliklar va o'zgarishlarga ega bo'lgan Nurota-Qizilqum biosfera rezervati tashqi chegaralari va zonalarga ajratish loyihasini o'z ichiga oladi. Loyiha texnik maslahatchi janob Shtefan Mixen va milliy maslahatchilar guruhiga kiruvchi V.A.Popov, E.N.Gerasimenko, N.Yu.Beshkolar tomonidan ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Nurota – Qizilqum biosfera, Nurota-Qizilqum, qo'riqlash-biosfera, biosfera rezervatlari, Qizilqum

Qizilqum biosfera rezervati

Biosfera rezervati (*lot. rezervo- saqlayman*) –biologik xilma-xillikni saqlashni va vaqtda mintaqaning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash maqsadida tabiiy va madaniy landshaftlar muhofaza qilinadigan joy.

Tashkil etilgan Nurota – Qizilqum biosfera rezervati Markaziy Osiyo mamlakatlarida, ikkinchi (Qirg'izistondan keyin) biosfera hududi bo'lib, jahon jamoatchiligi tomonidan qo'llab quvatlanmoqda va hozirgi zamon xalqaro talab va mezonlariga javob beradi. Bu biosfera rezervati mamlakatimizning Jizzax, Samarqand va Navoiy viloyatlari tutashgan joyida joylashgan. Bu mintaqa Zarafshon va Sirdaryo daryolarining o'rtasida O'rta Osiyoning tog' tizmalaridan tekislik sahrolariga o'tkuvchi (переходной) zonada joylashib, sayyoramizning ulkan sahrolaridan biri bo'lgan Qizilqum sahrosining janubiy qismini, Aydarko'l va Tuzkon ko'llarini va Pomir-Oloy tog' tizmasining shimoli-g'arbiy tormog'i – Nurota va Qo'ytosh tizmalarini ishg'ol qiladi.

Nurota-Qizilqum biosfera rezervati loyihasi – O'zbekiston hukumati, Birlashgan Millatlar tashkilotining Rivojlantirish Dasturi va Global ekologik jamg'armasi birgalikda amalga oshirilgan. Ushbu loyiha asosida yurtimizning tabiat muhofazasi, xalqimizni tarixiy va madaniy meroslarini saqlanishi hamda mahalliy aholining an'analarini va iqtisodiyotini barqaror rivojlanishi ko'zda tutiladi.

Ushbu hujjat 2002 yil tayyorlangan, 2003 yilda qo'shimcha o'rganishlar va kelishuvlar jarayonida olingan tanqid va takliflar asosida qo'shimcha aniqliklar va o'zgarishlarga ega bo'lgan Nurota-Qizilqum biosfera rezervati tashqi chegaralari va zonalarga ajratish loyihasini o'z ichiga oladi. Loyiha texnik maslahatchi janob Shtefan Mixen va milliy maslahatchilar guruhiga kiruvchi V.A.Popov, E.N.Gerasimenko, N.Yu.Beshkolar tomonidan ishlab chiqilgan.

Biosfera rezervati hududi va uning funksional zonalarini aniqlash kriteriyalari "Xalqaro biosfera rezervatlari tarmog'i loyihasi", "Biosfera rezervatlariga oid sevil strategiyasi"da qayd etilgan umumiy kriteriyalar va jahon amaliyotini o'rganish natijasida ishlab chiqilgan bo'lib, loyiha olib boriladigan hududdagi konkret fizika jug'rofiy, ekologik va ijtimoiy iqtisodiy sharoitlarga moslashtirilgan. Ushbu kriteriyalar asosida Nurota-Qizilqum biosfera rezervati umumiy hududini aniqlash va zonalarga ajratishga oid takliflar ishlab chiqilgan. Biosfera rezervati tashqi chegaralari va uchta funkional zonalarini ta'riflangan.

Nurota-Qizilqum biosfera rezervatini tasdiqlashga doir asosiy hujjatlar bilan birgalikda hudud, chegaralar va zonalarga ajratish loyihalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi va YUNESKO kotibiyatiga taqdim etiladi.

Nurota-Qizilqum biosfera rezervatini tashkil etishga taklif etilgan hudud asosiy xalqaro kriteriyalarga javob berishi, inson va biosfera YUNESKO qo'mitasi tomonidan o'rnatilgan va "Xalqaro biosfera rezervatlari tarmog'i loyihasi" va "Biosfera rezervatlariga oid Sevil' strategiyasi"da qayd etilgan boshqaruv prinsipiga asosan faoliyatini ta'minlashi kerak. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi qonunchilik va ma'muriy tizimi, rejalashtirish, boshqaruv va kundalik nazorat aspektlari, hamda loyiha hududining fizika-jug'rofiy, ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari hisobga olinishi kerak.

Biosfera rezervati hududi biologik xilma-xillikni saqlanish modeli sifatida namuna va mos bo'lishi kerak. Hudud biosfera rezervatining uch asosiy funktsiyalariga mos kelishi kerak. Bu funktsiyalar quyidagilar:

- **qo'riqlash-biosfera** rezervati landshaftlar, ekologik sistema, turalr, tirik organizmlar genetik xilma-xilligini saqlashni ta'minlaydi;

- **rivojlanish** – hududning tarixan kelib chiqqan ijtimoiy va madaniy xususiyatlarga mos keluvchi ekologik barqaror ijtimoiy-iqtisodik rivojlanishni ta'minlaydi;

- **logistik ko'mak** biosfera rezervati ilmiy izlanishlar va monitoring, tabiatni qo'riqlashni o'rgatish sohasidagi ko'rgazma loyihalari, mahalliy, regional, milliy va global muammolar bilan bog'liq yerdan ekologik barqaror ravishda foydalanishida ko'mak beradi.

"Xalqaro biosfera rezervatlari tarmog'i loyihasi"da ko'rsatilganidek, barcha biosfera rezervatlarida quyidagi hududiy shart-sharoitlar bo'lishi zarur:

1. Hudud antropogen o'zgargan ekosistemalarni o'z ichiga olgan holda yirik biojug'rofiy hududga, ya'ni hudud kengligi aniq belgilangan bo'lsa-da, biosfera rezervatlari xalqaro tarmog'i xaritasida global masshtabdagi 12 ta asosiy ekosistemalarni o'z ichiga olgan hududga reprezentativ bo'lgan ekosistemalar mozaikasini qamrab olishi kerak.

2. Hudud biologik xilma-xillikni saqlash ahamiyatiga ega bo'lishi kerak. Biosfera rezervati nafaqat mahalliy, regional yoki global miqyosdagi endemik, noyob va yo'qolib borayotgan turlarning saqlanishiga, balki biologik xilma-xillikning saqlanib qolishga ta'sir ko'rsatuvchi noyob yashash joylari va yerdan foydalanishning noyob turlari va global iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan turlarning saqlanishini ta'minlashi kerak. Hudud tadqiqot o'tkazish va regional miqyosdagi barqaror rivojlanish imkoniyatlarini namoyon etishni ta'minlashi kerak.

3. Hudud biosfera rezervatining uch asosiy funkciyalarini bajarishi uchun etarli katta bo'lishi kerak. Avvalambor, bu qo'riqxonona zonasi va bufer zonasi ob'ektlarini uzoq muddatda qo'riqlashni ta'minlash uchun zarur bo'lgan, tabiiy resurslardan barqaror foydalanish imkoniyatlarini namoyish etish va ularni o'rganishga oid mahalliy aholisi bilan ishlashga loyiq maydon bo'lishi kerak.

4. Hududni zonalarga ajratish orqali bu funkciyalarni bajarishga erishish mumkin.

5. Biosfera rezervatining loyihasi va ishlashi uchun mahalliy aholining mahalliy boshqaruv organlari orqali qatnashuvi mahalliy kengashlar va jismoniy shaxslarning qatnashuvini ta'minlovchi tashkiliy ishlar ko'zda tutilgan bo'lishi kerak.

6. Quyidagilar yaratilgan bo'lishi kerak:

- inson faoliyatini bufer 9 zonasida boshqaruv mexanizmlari;
- biosfera rezervati hududining boshqaruv strategiyasi yoki faoliyat rejasi amalga oshirish tizimi yoki mexanizmlari;
- tadqiqot, monitoring, ta'lim va o'qitish uchun dasturlar.

Biosfera rezervatlari tarkibiga an'anaviy yashash tarzi saqlanib qolgan va biologik xilma-xillikdan foydalanishning tarixiy tarzda saqlanib qolgan mahalliy metodlari, shu jumladan ilohiy joylar ulug'lanishi hamda odamlar va atrof muhit o'rtasida tanqidiy aloqaga ega joylarni, ya'ni degradasiyalangan qishloq rayonlarni kiritish kerak.

Biosfera rezervati hududini mintaqaviy rivojlanish dasturi va erdan foydalanishning mintaqaviy loyihaga kiritish.

Hudud ijtimoy-iqtisodiy, ekologik muammolarni tadqiq etish va hududiy ahamiyatga ega bo'lgan tabiiy resurslardan barqaror foydalanish uchun ko'rgazma uchastkalarini biosfera rezervati hududiga ajratib berish.

Biosfera rezervatidan asosiy va amaliy tadqiqotlar, ayniqsa, mahalliy muammolarni echishga qaratilgan; aniq va ijtimoiy fanlar o'z ichiga olgan intizomlar

aro loyihalar; zararlangan ekosestimalarni qayta ta'minlash, er qatlami va suvni saqlash va tabiiy resurslardan foydalanishga yo'naltirilgan loyihalar uchun foydalanish.

Nurota-Qizilqum biosfera rezervatining asosiy maqsadi Nurota tog' tizmasi va Qizilqum cho'lidagi global ahamiyatga ega biologik xilma hillik, landshaftlar, tarixiy va madaniy merosni tabiatni muxofaza qilish va barqaror ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishining bir butun holda keltirish orqali saqlab qolish va O'zbekiston va regional uchun qo'riqlanadigan tabiiy hududini rivojlantirish modelini barpo etishdan iboratdir.

Nurota-Qizilqum biosfera rezervati hududi Turon pasttekisligi, adir pastog'liklar va O'rta Osiyo o'rta tog'liklarga xos landshaft va ekosestimalar representiv mozaikasini o'z ichiga oladi. Ushbu hududdagi barcha balantliklarni o'z ichiga oladi. Bunda turli ekosestimalar orasidagi aloqalar hisobga olinadi.

- Nurota Qizilqum biosfera rezervati o'simlik qobig'i namunalari tomonidan yuqori darajada adir pasttekistliklar va O'rta Osiyo va janubiy qizilqum o'rta tog'liklari tomonidan aks etadi.

- Biosfera rezervati xududi hayvonot dunyosi turi tarkibi ushbu biogeografek mintaq o'simlik tabiatiga nisbatan namunaviydir.

- Biosfera rezervati xududi hayvonot dunyosi turi tarkibi ushbu zoogeografik mintaq tabiiy hayvonot dunyosiga namunaviy bo'ladi.

- Nurota-Qizilqum biosfera rezervatining biologik xilma-xillik va madaniy merosi katta ahamiyat kasb etadi. Nurota-Qizilqum biosfera rezervati xududi Nurota tog' tizmasi janubiy sharqiy Qizilqum va Aydarko'l Arnasoy ko'llari biologik xilma-xilligi ahamiyati region biologik xilma-xilligini saqlash nuqtai nazaridan baholanadi. BR(Biosfera rezervati) hududiga tabiiy va tipik va turlar tarkibiga boy o'simlik va hayvonot dunyosiga ega kam o'zgargan ekosestimalar hududlari kiritilgan.

- Xar bir ekosistema uchun tipik tur tarkiblari ahamiyatga olinadi. Ba'zi bir landshaftlar tabiiy kam biologik xilma-xillikka ega bo'lishi, ammo aynan shu ekosistemaga moslashgan yoki boshqa uchastkalarda yo'qolib ketgan noyob turlarga ega. Bu hududda mahalliy o'simlik va hayvonot dunyosining aksariyat qismi joylashgan hududlari kiritilgan.

- BR hududiga qo'yidagilar kiradi.

- O'simlik va hayvonot dunyosi bo'yicha yuqori ko'rsatkichlariga ega hududlari;

- endemizmning yuqori ko'rsatkichlariga ega hududlari;

- Noyob va yo'qolib ketishga molik turlarni saqlash katta ahamiyatga ega hududlar;

- turlarni saqlash, barqaror foydalanish ahamiyatga ega va ushbu turlarning yuqori irsiy xilma-xilligiga ega hududlar;

- noyob va yo'qolib ketishga molik turlar uchun mavsumiy ahamiyatga ega hududlar masalan, migrasiya qiluvchi qushlar;
- O'zbekiston va O'rta Osiyo uchun noyob tabiiy va madaniy landshaftlar;
- O'ta nozik landshaftlar va ekosistemalar;
- Yuzaki stoklar tashkio topuvchi landshaftlar;
- Tarixiy madaniy obidalar, tabiiy obidalar av boshqa noyob tabiiy va madaniy ob'ektlar;

Biosfara rezervati hududida tabiiy resurslarning barqaror ishlatilishi metodlarini tadqiq etish va namoyish etish imkoniyatlari taminlangan BR hududini aniqlashda loyiha mintaqasining turli hududlari orasidagi iqtisodiy va o'zaro aloqalari va erdan foydalanishning turli tiplari katta ahamiyat kasb etadi.

Biosfera rezervatining ijtimoiy – iqtisodiy ahamiyatga ega hududiga quyidagilar kiradi:

- Turli ekologik sharoitli, foydalanish rejim iva chorva o'tlatiladigan tekistlik yaylovlar va tog'lik yaylovlar;
- Yem hashak, oziq ovqat va dorivor o'simliklarni etishtirish uchun foydalaniladigan maydonlar;
- Suv saqlash, erroziyaga qarshi va sepdan himoya ta'minlash tarafdin ahamiyatga ega bo'lga hududlar;
- Meva va texnik daraxtlar plantaciyasi bilan egallangan hududlar;
- Kichik va o'rta miqyosdagi erdan foydalanishdagi hududlar;
- ekologik turizmga mos keluvchi hududlar;
- Aniq nazorat qilina oladigan ov va baliqchilikka mos hududlar;
- Qishloq tipidagi katta bo'lmagan aholi yashash joyi.

Biosfera rezervati hududini aniqlashda hamma qatnashuvchi tomonlar manfaati hamda ma'muriy birliklar va erdan foydalanish chegaralari inobatga olinadi. Aholi mahalliy boshqaruv organlari va erdan foydalanuvchilarning faol qatnashuvini kafolatlash uchun BR xaddan tashqari ko'p bo'lmagan ma'muriy va erdan foydalanish birliklarini o'z ichiga oladi.

BR hududini tashkil etishda quyidagi tashkiliy shartlar aniqlangan bo'lsa, maqadga muvofiq bo'ladi.

- mahalliy aholi, mahalliy davlat organlari, erdan foydalanuvchilar va jismoniy shaxslarning BRning loyihasi va kelgusidagi ishlariga bo'lgan munosabati va ularning jalb etilishi imkoniyatlari;
- BR tarkibiga loyiha hududida mavjud bo'lgan qat'iy tarzda qo'riqlanadigan tabiiy hududlar kiritiladi.

BR hududi o'z ichiga quyidagilarni olishi kerak:

- Yirik aholi yashash punktlari, ya'ni shahar tipidagi posyolka, rayon markazlari, shaharlar va boshqalar;

- Barqaror va jadal ravishda erdan foydalanishdagi yirik hududlar. Masalan, katta maydonli quriq va sug'oriladigan erlar.

- Yirik sanoat tashkilotlari. Shu jumladan, tog' ishlovlari, yirik agrosanoat komplekslari;

- Sanoat tashkilotlari, infratizim ob'ektlari, gidrotexnik qurilma va boshqalar.

Agar loyiha regionini ushbu hududlari kengaytirilishi ko'zda tutilgan bo'lsa, BR ular rivojlanishini rejalashtirishda imkon darajasida qatnashadi va BR uchun havfsiz bo'lgan qaror qabul qilinishini ta'minlashi mumkin.

Xulosa

Xulosa sifatida Qo'riqxonada «Qizil kitob»ga kirgan arharlar bilan tog' qo'yi, shuningdek, yovvoyi cho'chqa, «Qizil kitob»ga kiritish mo'ljallanayotgan mitti shunqor va boshqa hayvonlar muhofaza qilinadi. Qo'riqxonada hududining iqlimi kontinental, quruq va iliq. Ta'kidlash lozimki, qo'riqxonada iqlimiga Qizilqumning ta'siri juda sezilarli darajada. Nurota-Qizilqum biosfera rezervati loyihasi – O'zbekiston hukumati, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Rivojlantirish Dasturi va Global ekologik jamg'armasi birgalikda amalga oshirilgan. Ushbu loyiha asosida yurtimizning tabiat muhofazasi, xalqimizni tarixiy va madaniy meroslarini saqlanishi hamda mahalliy aholining an'analarini va iqtisodiyotini barqaror rivojlanishi ko'zda tutilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tuyg'unovna, S. S. (2023). USEFUL PROPERTIES OF THE MEDICINAL PRODUCT AND USE IN MEDICINE. *Gospodarka i Innowacje.*, 40, 179-181.
2. Tuyg'unovna, S. S. (2023). CHEMICAL COMPOSITION OF MEDICINAL PLANTS AND CLASSIFICATION. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 33-35.
3. Shukurova, S. (2023). DORIVOR ACHCHIQ BODOM URUG'INING SHIFOBAXSHLIGI, DORI TAYYORLASH USULLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 116-120.
4. Tuyg'unovna, S. S. (2023). DORIVOR NA'MATAKNING FOYDALI XUSUSIYATLARI VA TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(9), 11-13.
5. Shukurova, S. (2023). DORIVOR O'SIMLIKLARNING KIMYOVIY TARKIBI VA TASNIFI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11), 5-10.
6. Shukurova, S. (2023). KIYIKO'T VA YALPIZDAN FOYDALANISH USULLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 171-177.
7. Shukurova, S. (2024). TARKIBIDA GLIKOZIDLAR BO'LGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1), 217-222.
8. Tuygunovna, S. S. (2023). Ways to Use Mint and Peppermint. *EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY*, 3(12), 20-23.
9. Tuygunovna, S. S. (2023). Medicinal Plants Containing Glycosides. *EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY*, 3(12), 24-27.

10. Tuyg'unovna, S. S. (2024). DORIVOR O'SIMLIKLAR XOMASHYOSINI ISHLATISHGA TAYYORLASH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 123-132.
11. Tuyg'unovna, S. S. (2024). TARKIBIDA LIPIDLAR BO'LGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 133-140.
12. Tuyg'unovna, S. S. (2024). TARKIBIDA VITAMINLAR BO'LGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 141-147.
13. Ostonova, G. (2023). TURLI XIL STRESS OMILLARDAN GARMSEL OMILINING G 'O 'ZA BARG SATHIGA TA'SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11 Part 2), 107-111.
14. Ostonova, G. (2023). ICHKI SEKRETSIYA BEZLARI FIZIOLOGIYASI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 110-115.
15. Rashidovna, O. G. (2023). PHYSIOLOGY OF THE ENDOCRINE GLANDS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 1-6.
16. Rashidovna, O. G. (2023). EFFECT OF SOILS WITH DIFFERENT LEVELS OF SALINITY ON COTTON GERMINATION IN FIELD CONDITIONS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 116-119.
17. Rashidovna, O. G. (2023). THE EFFECT OF THE HARMSEL FACTOR ON THE LEVEL OF COTTON LEAVES FROM VARIOUS STRESSORS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 105-107.
18. Ostonova, G. (2023). DALA SHAROITIDA TURLI DARAJADA SHO 'RLANGAN TUPROQLARNING G 'O 'ZA UNUVCHANLIGIGA TA'SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 206-211.
19. Rashidovna, O. G. (2024). DALA SHAROITIDA TURLI DARAJADA SHO 'RLANGAN TUPROQLARNING G 'O 'ZANING ILDIZ SISTEMASIGA TASIRI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 186-193.
20. Rashidovna, O. G. (2024). THE EFFECT OF DIFFERENT DEGREES OF SALINITY ON THE ROOT SYSTEM OF COTTON. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 194-201.
21. Rashidovna, O. G. (2024). OF SOILS WITH DIFFERENT DEGREES OF SALINITY GROWTH AND DEVELOPMENT DYNAMICS OF COTTON EFFECT. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 167-176.
22. Ostonova, G. (2024). TURLI DARAJADA SHO 'RLANGAN TUPROQLARNING G 'O 'ZANING O'SISH VA RIVOJLANISH DINAMIKASIGA TA'SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1 Part 2), 73-80.
23. Yomgirovna, R. G. (2023). AGROBIOLOGICAL PROPERTIES OF BENTONITE IN AGRICULTURE. *Gospodarka i Innowacje.*, 40, 179-183.
24. Rahimova, G. (2023). MAKTABLARDA BIOLOGIYA FANINI O 'QITISHDA ZAMONAVIY INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 103-109.

25. Yomgirovna, R. G. (2023). SCIENTIFIC ASPECTS AND EFFICACY OF BENTONITE USE IN AGRICULTURE. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(11), 116-120.
26. Rahimova, G. (2023). QISHLOQ XO'JALIGIDA BENTONITDAN FOYDALANISHNING ILMIY JIHATLARI VA SAMARADORLIGI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11), 189-196.
27. Rahimova, G. (2023). SHO 'RLANGAN TUPROQLAR SHAROITIDA G 'O 'ZANING MORFOLOGIK BELGILARI VA RIVOJLANISHIGA BENTONITNING TA'SIRI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 141-145.
28. Yomgirovna, R. G. (2023). EFFECT OF SEED ENCAPSULATION ON COTTON YIELD. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 42-44.
29. Yomgirovna, R. G. (2023). FORMATION OF COTTON CROP ELEMENTS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 113-115.
30. Rahimova, G. (2024). G'O'ZA HOSIL ELEMENTLARINING SHAKLLANISHI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1), 212-216.
31. Yomgirovna, R. G. (2024). EFFECT OF SEED ENCAPSULATION ON COTTON YIELD. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 116-122.
32. Yomgirovna, R. G. (2024). CHIGITNI BENTONID BILAN KAPSULA QILIB EKISHNING G'O'ZA HOSILDORLIGIGA TA'SIRI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 109-115.
33. Yomgirovna, R. G. (2024). G'O'ZA O'SIMLIGIDA HOSIL ELEMENTLARNING RIVOSHLANISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 102-108.
34. Rashitova, S. (2023). USE OF INTERACTIVE METHODS IN CHEMISTRY. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(10), 115-119.
35. Rashitova, S. (2023). BENTONIT GIL KUKUNINI SORBSION XOSSASINI KIMYOVIY USULDA FAOLASHTIRISH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 98-102.
36. Shukhrat, R. S. (2023). PROCUREMENT OF SORBENTS WITH HIGH SORPTION PROPERTIES AND WASTEWATER TREATMENT ON THEIR BASIS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 75-76.
37. Рашитова, Ш. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВИРОВАННОГО СОРБЕНТА ДЛЯ ОЧИСТКИ СТОЧНЫХ ВОД. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 135-140.
38. Рашитова Ш.Ш. (2023). ПРИМЕНЕНИЕ АКТИВИРОВАННОГО СОРБЕНТА ДЛЯ ОЧИСТКИ СТОЧНЫХ ВОД . *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 656–672.
39. Mukhriddin, T. (2023). XENOBIOTICS AND THEIR TYPES. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(10), 14-17.
40. Mukhriddin, T. (2023). A LARGE-SCALE ANALYSIS OF RARE PLANTS DISTRIBUTED IN THE NUROTA RESIDUE MOUNTAINS. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 3(12), 111-1

41. Muxriddin, T. (2023). KSENOBIOTIKLAR VA ULARNING TURLARI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(11), 220-223.
42. Mukhriddin, T. (2023). DEMOGRAPHIC INDICATORS OF XENOPOPULATIONS AND XENOPOPULATION. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(11), 69-71.
43. Тешаев, М. (2023). ЦЕНОПОПУЛЯЦИЯЛАРНИНГ ДЕМОГРАФИК КЎРСАТКИЧЛАРИ ВА ЦЕНОПОПУЛЯЦИЯ. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(9), 134-140.
44. Isomiddin o'g'li, T. M. (2024). QO 'RIQXONADA UCHRAYDIGAN SUTEMIZUVCHI HAYVON TURLARI VA BIOLOGIYASI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 38(7), 157-166.
45. Isomiddin o'g'li, T. M. (2024). QO 'RIQXONANING TASHKIL ETILISHI VA FIZIK-GEOGRAFIK TAVSIFI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 38(7), 148-156.
46. Azamat o'g'li, A. A. (2023). ROLLI O 'YINLARNI KIMYO FANI MASHG 'ULOTLARINING SIFATIGA TA'SIRI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(9), 131-133.
47. Azamat ogli, A. A. (2023). VANADIY (IV) IONI BILAN HOSIL QILINGAN MODDALARINING XOSSALARINI ORGANISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(10), 305-308.
48. Azamat ogli, A. A. (2023). STUDYING THE STRUCTURE AND ELECTRONS OF PIRACETAM MONOSULFATE BY QUANTUM CHEMICAL METHOD. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(12), 108-110.
49. Akbar, A. (2023). DORI MODDALARINING KVANT KIMYOVIY HISOBLASHLARI VA ELEKTRONLARINING TABIATI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(11), 100-104.
50. Azamat ogli, A. A. (2023). PIRATSETAM MONOSULAFAT TUZILISHINI VA ELEKTRONLARINI KVANT KIMYOVIY USULDA ORGANISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(12), 286-288.
51. Azamat o'g'li, A. A. (2023). KANAKUNJUT O 'SIMLIGINING DORIVOR XUSUSIYATLARI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(5), 200-202.
52. Azamat ogli, A. A. (2023). The Effect of Using Interactive Methods in Teaching Chemistry to School Students on Educational Efficiency. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(5), 771-774.
53. Azamat o'g'li, A. A. (2023). QUANTUM CHEMICAL CALCULATIONS AND ELECTRON NATURE OF DRUG SUBSTANCES. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 3(11), 64-68.
54. Boltayeva Shahribonu Ahmad qizi. Tirnoqgul o'simligining dorivorlik xususiyatlari va dori tayyorlash usullari. *Analytical Journal of Education and Development*. (14-17)
55. Sh, B. (2023). PREPARATION OF EMULSIONS FROM OIL EXTRACTS AND EVALUATION OF QUALITY INDICATORS. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(6), 215-218.
56. Boltayeva, S. (2023). PREPARATION OF EMULSIONS FROM OIL EXTRACTS AND EVALUATION OF QUALITY INDICATORS. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(10 Part 3), 93-97.

57. Boltayeva, S. (2023). GIDROLIZLANGAN POLIAKRILONITRILNING EPIKLOKSIDRIN BILAN O'ZARO TA'SIRI JARAYONINI O'RGANISH, OLINGAN BIRIKMALARNING TUZILISHINI ANIQLASH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(11), 71-76.
58. Boltayeva, S. (2024). KIMYO FANINI O 'QITISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(1 Part 2), 69-72.
59. Boltayeva, S. (2023). O'ZARO BOG'LANGAN POLIMERLAR ASOSIDA YANGI GIDROGELLAR SINTEZI, VA NATIJALARINI O'RGANISH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 146-151.
60. Azamat ogli, A. A., & Shahribonu, B. (2023). BOIKIMYO FANIDA CHEM OFFICE DASTURLARIDAN FOYDALANISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 3(3), 272-274
61. Toxirovna, E. G. (2024). QANDLI DIABET 2 TUR VA YURAK QON TOMIR KASALLIKLARINING BEMOLARDA BIRGALIKDA KECISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 202-209.
62. Эргашева, Г. Т. (2024). СНИЖЕНИЕ РИСКА ОСЛОЖНЕНИЙ У БОЛЬНЫХ САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ 2 ТИПА И СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТЫМИ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 38(7), 210-218.